

METHODOLOGY

Трансверсальні компетентності як нова форма універсальності підготовки фахівця з вищою освітою

Л. В. Пшенична, О. О. Скиба*

Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка, Суми, Україна

*Corresponding author. E-mail skiba_olga@mail.ua

Paper received 03.02.21; Accepted for publication 15.02.21.

<https://doi.org/10.31174/SEND-HS2021-249IX44-09>

Анотація. Для успішного вирішення поставлених завдань та інтеграції вітчизняної освіти у європейський та світовий освітній простір, сьогодення вимагає підготовку фахівців нової якості – здатних мати критичне та інноваційне мислення, медіа та інформаційну грамотність, лідерські якості, швидко орієнтуватися в сучасному насиченому підприємницькому просторі, уміння працювати в команді, приймати нестандартні рішення, вчитися і розвиватися протягом усього життя. Розкрито підґрунтя для набуття трансверсальних компетентностей студентами, що позиціонуються як неакадемічні, зорієнтовані на розвиток загальних умінь, характерною рисою яких є універсальність і можливість використання у будь-якій професії.

Ключові слова: трансверсальні компетентності, вища освіта, освітній процес, транскультурність і трансверсальність, лідерські якості.

Вступ. Для успішного вирішення поставлених завдань та інтеграції вітчизняної освіти у європейський та світовий освітній простір потребує запровадження у освітній процес вищої школи науково-технічних досягнень, новітніх технологій навчання, що ґрунтуються на нових методологічних засадах інтеграційного характеру; оновлення сучасного змісту вищої освіти та реструктуризацію освітніх програм, заснованих на трансверсальних компетентностях, серед яких основними є лідерство, міжособистісні навички, глобальне громадянство, співпраця, спрямована на глобалізаційну цілісність [8,].

Сучасний етап розвитку людської цивілізації, що визначається як перехід до суспільства знань, характеризується якісно новими вимогами до розвитку освіти, а це значить, що поточний момент в українській освіті вимагає підготовку фахівців нової якості – здатних мати критичне та інноваційне мислення, медіа та інформаційну грамотність, лідерські якості, швидко орієнтуватися в сучасному насиченому підприємницькому просторі, уміння працювати в команді, приймати нестандартні рішення, вчитися і розвиватися протягом усього життя.

Короткий огляд публікацій по темі. Кожна людина має право на якісну освіту, здобуття фаху та на навчання протягом усього життя, щоб набувати і підтримувати навички, які дають змогу бути повноцінним громадянином, брати участь у житті суспільства та успішно адаптуватися до змін на ринку праці. Для досягнення цієї мети кожна людина потребує широкого спектра навичок і компетентностей, які вона має постійно розвивати і удосконалювати протягом усього життя, адже компетентна в певній сфері людина має відповідні знання та здібності, що дозволяють їй обґрунтовано судити про цю сферу й ефективно діяти в ній.

Теоретичні основи сутності поняття «трансверсальні компетентності» в постмодерністській освіті, розвиток трансверсальних компетентностей майбутніх менеджерів та формування в них трансверсальних компетентностей, які допоможуть їм впоратися з проблемами

сучасності та застосувати набуті знання, навички і мета-когнітивні можливості до ситуацій реального життя представлені у наукових доробках І. Зимньої [4], В. Петренка [7], Ю. Татур [9], J. Agudo [10].

Проблема дослідження теоретичних і концептуальних засад формування трансверсальних компетентностей досить плідно розробляється і різнобічно розглядається, проте, незважаючи на низку праць сьогодні практично відсутні системні і комплексні дослідження щодо набуття трансверсальних компетентностей здобувачів вищої освіти. Саме це і спонукало нас до дослідження даної теми.

Мета статті – вивчити підґрунтя для набуття трансверсальних компетентностей здобувачами вищої освіти як універсальної можливості завоювати сучасний ринок праці.

Результати та їх обговорення. Професійна підготовка майбутніх фахівців у закладах вищої освіти спрямована на отримання системи знань, умінь і навичок, професійних, світоглядних і громадянських якостей здобувачем вищої освіти, з урахування перспектив розвитку суспільства, науки, техніки, технологій, культури і мистецтва та передбачає одержання кваліфікації за відповідною спеціальністю, формування професійної компетентності, ціннісної орієнтації, соціальної спрямованості на виконання професійної діяльності, зумовлених цілями і потребами суспільства.

Українська система освіти розвивається як відповідь на виклики суспільства з урахуванням потреб особистості знайти своє місце та можливості самореалізації в ньому. Тому вимоги суспільства до освітньої діяльності вищої освітньої школи постійно зростають [3, 5].

Л. Горбунова, яка досліджувала проблеми формування нових освітніх стратегій на концептуальних засадах транскультурності і трансверсальності, стверджує, що на даний момент набуло загального характеру визнання того, що традиційні підходи до навчання, а саме такі «академічні» предмети, як математика, дисциплінарні науки й мова, недостатньо сприяють здатності відповідати на нові глобальні виклики [2].

З огляду на зазначене, науковцями досліджується питання впровадження сучасних універсальних компетентностей для позначення неакадемічних широко спеціалізованих навичок, особистісних якостей, компетентностей або цінностей, таких як уміння співпрацювати, самодисципліна, винахідливість, уміння працювати в команді, розвивати лідерські та управлінські якості, що є необхідними для сучасного студента – майбутнього фахівця.

Вища школа зобов'язана надавати якісну освіту шляхом поєднання формальної, неформальної та інформальної освіти, яка оцінюється за рівнем виконання комплексу освітніх завдань, таких як навчальні досягнення, соціалізація випускника, розвиток громадянської свідомості. Всі ці компоненти повинні відповідати вимогам споживачів, додержання нормативних вимог щодо умов навчання, виконання освітнього стандарту.

Розвиток українського суспільства, кожна сфера суспільного життя вимагає присутності компетентних фахівців, підготовлених відповідно світовим освітнім вимогам, амбітних, з інноваційним мисленням та сформованим прагненням реалізувати власні ідеї у суспільній життєдіяльності; здатних адаптуватись і визначати особисті цілі та виконувати різні ролі до співпраці в групі, колективі, команді; демонструють мобільність; планувати, розробляти та реалізовувати соціальні проекти як індивідуальних, так і колективних дій; розуміти, поважати та захищати права, інтереси і обов'язки людини; уміння визначати та реалізовувати мету комунікації в залежності від обставин; підтримувати ці взаємини; розв'язувати проблеми в різних життєвих ситуаціях.

У свою чергу світова спільнота до майбутніх фахівців пред'являє наступні вимоги:

- володіння усіма необхідними знаннями, професійною термінологією, навичками практичної діяльності у відповідній сфері;
- потребою постійного вдосконалення власних фахових характеристик;
- знання і розуміння сучасних науково-технічних, суспільних і політичних проблем;
- здатність: формулювати і вирішувати соціально-педагогічної проблеми; проектувати процеси або системи у відповідності з поставленими завданнями; планувати й проводити експеримент, фіксувати й інтерпретувати дані; адаптуватися в сучасному суспільстві та спроможність упоратися з нестандартними ситуаціями, вчасно реагувати на нові виклики;
- працювати в команді з міждисциплінарної тематики; ефективно взаємодіяти в колективі;
- професійна та етична відповідальність;
- широка ерудиція щодо розуміння глобальних соціальних наслідків у вирішенні проблем;
- розуміння необхідності і здатності вчитися постійно, упродовж життя.

Поняття трансверсалізм зовсім нове. Фактом його виникнення стало об'єднання європоцентричної та східної філософій, а саме філософії дій та філософії споглядання, у нову універсальну – трансверсальну [6].

Трансверсальність – це єдність, в якій об'єднується все без винятку різне.

Вперше термін «трансверсальні компетентності» запропоновано та прийнято ЮНЕСКО у 2013 році, як

компетентності, що забезпечують «трансфер навчання», тобто перенесення набутих знань, навичок і метакогнітивних здібностей особистості на вирішення ситуацій реального життя.

Трансверсальні компетентності, що позиціонуються як неакадемічні, описують знання та уміння, які допоможуть студентам само реалізуватися як особистостям, так і фахівцям, а також знайти цікаву роботу, зайняти своє місце в житті та суспільстві і розглядаються як група компетентностей, що застосовуються в будь-якій професійній ситуації для будь-якого завдання, незалежно від того, як їх набули, уможлиблюючи цим свою необхідність для всіх професій, вони є підґрунтям для набуття більш специфічних і технічних компетентностей.

Трансверсальні компетентності зорієнтовані на розвиток загальних умінь особистості, а характерною їх рисою трансверсальних компетентностей є їх універсальність і можливість використання у будь-якій професії [4].

Проектом Тюнінг представлена інша класифікація трансверсальних компетенцій. У ньому розглядаються трансверсальні компетентності як такі, що можна застосовувати для будь-якої спеціальності та, які об'єднують три типи трансверсальних компетентностей: інструментальні, інтерперсональні й систематичні [1, 12].

Сьогодні володіння трансверсальними компетентностями набуває особливої актуальності. Це пов'язують з багатьма чинниками, оскільки саме трансверсальні компетентності є тими індикаторами, які дозволяють визначити не тільки рівень володіння знаннями та навичками фахівця, ступінь його професіоналізму, а й новий, широкий, універсальний спектр компетентностей, що відповідає потребам сучасності.

Одним із з головних завдань, що стоїть перед університетом є реалізація освітньої програми як спільної діяльності викладачів та студентів, в процесі якого здобувачі освіти набувають різних компетентностей для навчання впродовж життя: критичне мислення, креативність, ініціативу, робота в команді, вміння вирішувати проблеми, оцінювати ризики, обґрунтоване прийняття рішень, критична оцінка інформації, комунікацію і конструктивне управління почуттями, де більшість із них є трансверсальними, адже сучасна освіта зобов'язана створити умови для підготовки фахівця інноваційного типу, який володіє трансверсальними компетентностями, що здатні забезпечити особистості трансверсальність – нову історичну форму універсальності в межах глобального суспільства [11].

Одним із шляхів до формування цілісної системи трансверсальних компетентностей є запровадження педагогічних технологій, які спрямовані як на удосконалення існуючих методик та скорочення часу на набуття компетентностей, так і на надання психологічної підтримки здобувачам освіти та розвиток їх рефлексії у процесі підготовки.

Сучасна педагогіка сучасна педагогічна наука і практика зосередили увагу на пошуку таких технологій навчання, які б забезпечували всебічний розвиток особистості, сприяли його самовираженню, а тому презентує широкий спектр технологій навчання, які різняться цілями, концептуальними положеннями, особливос-

тями методики. Провідними технологіями навчання, що широко використовуються в освітньому процесі є педагогічна технологія критичного мислення; інтегральна педагогічна технологія; технології формування творчої особистості; технологія розвивального навчання; педагогічна технологія "Довкілля"; інформаційні технології навчання; технологія особистісно-орієнтованого навчання; проектна технологія; пошуково-дослідницькі технології; технологія критеріально орієнтованого навчання; імітаційна технологія, інформаційні технології тощо.

Особливу роль у формуванні трансверсальних компетентностей відіграють дисципліни вільного вибору здобувача освіти, що забезпечують індивідуальний освітній профіль, у якому кожен студент плідно поєднує свої індивідуальні запити, попередній досвід і цілі на майбутнє та покликані вдосконалити фахові знання відповідно до власних освітніх запитів, а також отримати навички неперервного навчання й особистого розвитку протягом усієї активної кар'єри.

Вибіркові освітні компоненти покликані забезпечити баланс між глибоким засвоєнням окремого компонента та широкою обізнаністю в основних знаннях, володінні навичками, що лежать поза межами окремої фахової галузі, надають можливість більш повного забезпечення освітніх кваліфікаційних вимог на ринку праці, сприяють академічній мобільності студента та реалізації його освітніх інтересів.

Сучасний ринок праці відчуває потребу у кваліфікованих фахівцях, а тому вимагає від випускника закладу вищої освіти вміння використовувати набуті теоретичні знання у ситуаціях, що постійно зазнають змін, бути обізнаним із сучасними науковими теоріями та законодавством, ознайомленим з економічними аспектами практичної діяльності організації. Метою діяльності освітніх закладів має бути не стільки підготовка кадрів із ґрунтовними знаннями, скільки глибоко мотивованих спеціалістів з розвиненими професійними навичками, готових до виконання відповідних до фаху розумових чи фізичних дій; творчих особистостей, здатних аналізувати соціально-економічні зміни у суспільстві, бути всебічно компетентними в галузі своєї професійної діяльності та суспільного життя, розробляти перспективні програми розвитку як окремо взятого підприємства, так і галузі чи держави.

Зміст вищої освіти розглядається як система знань, певних навичок і вмінь, спрямованих на вироблення практичної складової підготовки фахівця. Знання є потрібним, але недостатнім результатом навчання на сучасному етапі розвитку суспільства, оскільки вони не забезпечують готовність випускника до самостійної діяльності, а значить необхідною складовою якості вищої освіти і конкурентоспроможності випускників університету є професійно-практична підготовка, яка є необхідною передумовою працевлаштування випускників і спрямовується на їх захист від безробіття.

У сучасних умовах трансформації усіх сфер суспільних відносин, надзвичайно важливим є практичне застосування набутих знань в умовах виробництва; набуття та удосконалення професійної майстерності; ознайомлення з виробничим процесом і технологічним циклом виробництва безпосередньо в установі, а також

збір фактичного матеріалу для виконання курсових проектів та кваліфікаційних робіт.

Складовою частиною розвитку трансверсальних компетентностей є студентське самоврядування, як одна із важливих форм залучення студентів до громадської діяльності, розвитку їх індивідуальних здібностей і талантів, забезпечення умов для самореалізації особистості. Участь студентів у самоврядуванні сприяє вихованню у них почуття причетності та відповідальності, показує реальний шлях змін на краще, допомагає проявляти лідерські та розвивати організаторські здібності, дає їм перші навички управлінської діяльності та впровадження інноваційних методів, технологій та форм роботи з різними категоріями молоді, надає безцінний досвід у формуванні команди: пошуку однодумців, формування цілей та завдань, розподілу функцій та повноважень, залучає їх до активної участі у культурному, громадському і духовному житті.

Важливим компонентом розвитку трансверсальних компетентностей є неформальна та інформальна освіта здобувача. Вони є додатковою, альтернативною, суміжною до формальної освіти, не завжди має організований та систематичний характер, може здійснюватися поза межами організованих освітніх закладів, є короткотерміною, невеликої або великої інтенсивності, та забезпечується у формі програм неакадемічних обмінів, стажувань, короткотермінових курсів, конференцій, семінарів, олімпіад, практичних занять, літніх чи зимових шкіл, бізнес-шкіл, майстер-класів, тренінгів, курсів тощо.

Як гнучка форма отримання нових знань неформальна освіта дає можливість гнучко та швидко реагувати на потреби ринку праці та послуг, задовольняючи вимоги здобувачів та роботодавців і доповнюючи освітні пропозиції; стимулює мотивацію учасників освітнього процесу, їх особистісну зацікавленість; сприяє розвитку громадянських навичок; оптимально поєднує свободу і відповідальність; спрямовує на загальне підвищення розумово-пізнавальної і творчої діяльності.

Основний принцип діяльності освітніх систем розвинених країн – залучення громадянина до навчання, яке триває постійно, протягом усього життя людини, а тому розвиток неперервної освіти разом із формуванням суспільства знань стали одним із соціальних наслідків глобалізації та інформатизації. Сучасна освіта не може обмежуватися кількома роками життя людини, оскільки безперервне оновлення інформації вимагає постійного самовдосконалення та навчання для досягнення життєвого успіху.

Висновки. Набуття трансверсальних компетентностей здобувачами вищої освіти здійснюється в процесі навчання за певною освітньою програмою, в удосконаленні творчих здібностей та вподобань в процесі вивчення вибіркового дисциплін, під час проходження виробничої практики, через здобуття неформальної та інформальної освіти, участі у студентському самоврядуванні та громадському житті. Вони гарантують ефективність навчання, вміння пристосовуватися до швидких змін і нових потреб ринку праці, бути освіченими щодо інформації, уміти її аналізувати, активно діяти, швидко приймати рішення, мати стійку потребу навчатися упродовж усього життя та забезпечують перене-

сення набутих знань, умінь і навичок на вирішення проблем у сучасних процесах життя.

Зважаючи на актуальність набуття майбутніми фахівцями трансверсальних компетентностей для успішної

побудови власної кар'єри, наступним кроком у нашому дослідженні буде розгляд підходів до імплементації та різноманіття моделей інтеграції трансверсальних компетентностей в освітній процес.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вступне слово до Проекту ТЬЮНІНГ – гармонізація освітніх структур у Європі. Внесок університетів у Болонський процес. Комітет з управління проектом Тьюнінг, 2006. 108 с.
2. Горбунова Л. Ключові компетенції у транснаціональному освітньому просторі: визначення та імплементація. *Philosophy of Education*, 2016. 2 (19), С. 97–117.
3. Закон України «Про вищу освіту» Верховна Рада України; Закон від 01.07.2014 № 1556-VII (Редакція станом на 25.09.2020).
4. Зимняя И.А. Компетенция и компетентность в контексте компетентностного подхода в образовании. *Иностранные языки в школе*, 2012. 6, 2 – 10.
5. Концепція Нова українська школа, схвалена колегією Міністерства освіти і науки України 27.жовтня 2016 року. <http://mon.gov.ua>.
6. Національний освітній глосарій: Захарченко, В.М, Калашнікова, С.А., Луговий, В.І., Ставицька, А.В., Рашкевич, Ю.М and Таланова, Ж.В. (2014). *National educational glossary: Higher education*.
7. Петренко В. О., Безугла І. В. Формування трансверсальних компетентностей в умовах закладу вищої освіти. Сучасні проблеми управління підприємствами: теорія і практика : тези конф. Херсон, 2018. Доступно: http://repository.hneu.edu.ua/bitstream/123456789/19440/1/Petrenko_Bezugla%20тези%20ХНЕУ_березень_2018.pdf.
8. Постанова Кабінету Міністрів України № 898 від 30 вересня 2020 року «Про деякі питання державних стандартів повної загальної середньої освіти» <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-deyaki-pitannya-derzhavnih-standartiv-povnoyi-zagalnoi-serednoyi-osviti-i300920-898>.
9. Татур Ю.Г. Компетентность в структуре модели качества подготовки специалиста// *Высшее образование сегодня*, 2004, 3, С. 20-26.
10. Agudo J. Enrique, et al. *Transversal Competences in University Students of Engineerings. Croatian Journal of Education – HrvatskiČasopisZaOdgoj I Obrazovanje*. 2015, 17(2), P. 383–409.
11. Gwang-JoKim. *Regional Study on Transversal Competencies In Education Policy And Practice (Phase I) 2013 Asia-Pacific Education Research Institutes Network (ERINet)*. Published in 2015 by UNESCO. URL: <http://unesdoc.unesco.org/images/0023/002319/231907E.pdf> (дата звернення: 30.11.2019).
12. Julia González and Robert Wagenaar. *Tuning Educational Structures in Europe – Final Report Pilot Project Phase 1*, 2008, P. 317.
13. Sá Maria and Sandro Serpa. *Transversal Competences: Their Importance and Learning Processes by Higher Education Students. Education Sciences*. 2018, 8 (3), P. 12.

REFERENCES

1. Introductory word to the TUNING Project - harmonization of educational structures in Europe. The contribution of universities to the Bologna Process. Tuning Project Management Committee, 2006. 108 p.
2. Gorbunova L. Key competencies in the transnational educational space: definition and implementation. *Philosophy of Education*, 2016. 2 (19), pp. 97–117.
3. Law of Ukraine "On Higher Education" Verkhovna Rada of Ukraine; Law of 01.07.2014 № 1556-VII (Edition as of 25.09.2020).
4. Zymniaia I.A. Competence and competence in the context of the competence campaign in education. *Foreign languages in school*, 2012. 6, 2–10.
5. Concept of the New Ukrainian School, approved by the Board of the Ministry of Education and Ukraine on October 27, 2016. <http://mon.gov.ua>.
6. National educational glossary: Zakharchenko, VM, Kalashnikov, SA, Lugovyi, VI , Stavyt'ska, AV, Rashkevich, Yu.M. and Talanova, Zh.V. (2014). *National Education Glossary: Higher Education*.
7. Petrenko V.O., Bezugla I.V. Formation of transversal competencies in a higher education institution. Modern problems of enterprise management: theory and practice: abstracts of conf. Kherson, 2018. Available: http://repository.hneu.edu.ua/bitstream/123456789/19440/1/Petrenko_Bezugla%20thesis%20ХНЕУ_березень_2018.pdf.
8. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine № 898 of September 30, 2020 "On some nutrition of state standards of the full general environment of education" <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-deyaki-pitannya-derzhavnostandarnih-general-secondary-education-i300920-898>.
9. Tatur Yu.G. Competence in the structure of the quality model of specialist training // *Higher Education Today*, 2004, 3, pp. 20-26.
10. Agudo J. Enrique, et al. *Transversal Competences in University Students of Engineerings. Croatian Journal of Education – HrvatskiČasopisZaOdgoj I Obrazovanje*. 2015, 17(2), P. 383–409.
11. Gwang-JoKim. *Regional Study on Transversal Competencies In Education Policy And Practice (Phase I) 2013 Asia-Pacific Education Research Institutes Network (ERINet)*. Published in 2015 by UNESCO. URL: <http://unesdoc.unesco.org/images/0023/002319/231907E.pdf> (дата звернення: 30.11.2019).
12. Julia González and Robert Wagenaar. *Tuning Educational Structures in Europe – Final Report Pilot Project Phase 1*, 2008, P. 317.
13. Sá Maria and Sandro Serpa. *Transversal Competences: Their Importance and Learning Processes by Higher Education Students. Education Sciences*. 2018, 8 (3), P. 12.

Transversal competencies as a new universality form of specialist's with higher education training

L. Pshenychna, O. Skyba

Abstract. To successfully solve the tasks and integrate national education into the European and world educational space, today requires the new quality professionals training – able to have critical and innovative thinking, media and information literacy, leadership skills, quickly navigate in nowadays rich entrepreneurial space, ability to work, make non-standard decisions, learn and develop throughout life. The basis for the acquisition of transversal competencies by students, positioned as non-academic, focused on the general skills development, the characteristic feature of which is their universality and possibility use in any profession.

Keywords: transversal competencies, higher education, educational process, transculturality and transversality, leadership qualities.